

könyvtár... csendben fejlődött tovább.” (1. köt. 100. p.) „... mi volt a Corvina Fraknóinak 1927-ben, mi volt Toldy Ferencnek 1863-ban, mi Fabrinak 1756-ban...” „a könyvtár 1490 körül legitimációs eszköz volt valamennyi szembenálló fél kezében.” (1. köt. 261–262. p.)

A képanyag szerkesztése a kötetben teljesen új. Az újdonság épp a képanyag összeállításában van. Az egyes tanulmányok illusztrációs anyaga nem teljesen azonos a tanulmányokban egykor megjelent képekkel. Négy nagyobb íráshoz egyáltalán nem voltak képek, itt most ezekhez is csatolt a szerző. Egyrészt nem ismétlődhetnek a képek, akkor sem, ha a tanulmányok ugyanazokról a tárgyokról szólnak, másrészt tekintetbe kell venni az összefüggő egészet. Az egymás után álló tanulmányokból kirajzolódik egy történeti folyamat, s a képekkel ez jobban követhető, a képek segítik az olvasót. – Néhány kép felirata annyiban téves (a 240-hez képest elenyésző számban), hogy előtáblaként mutatja be a háttáblát. Ezt nemcsak a jobboldalt látható bordás gerinc igazolja, hanem főként a corvina-kötés felirata, amely mindig, illetve a latin kódexeknél mindig a háttáblára került (1. köt. 208. p., 238. p., 251. p., 252. p.).

Nemcsak verbálisan utal Mikó Árpád Hoffmann Edithre, hanem a könyv külső megjelenése is allúzió: az 1929-es, „csak betűvel alkotott szép könyv” – a Magyar Bibliophil Társaság adta ki – tipográfiai replikája. Az elegancia mögött rengeteg invenció van. Kőfaragó Gyula tervezte és tördelte a könyvet. A borító tört fehér színe éppen csak elüt a lapok ragyogó fehérségétől. Könyvertervezői gondosság a két betűszín, a fekete és a rozsdavörös játéka, az iniciálék egyedi beillesztése. Az, hogy a lábjegyzetek és a képek ott vannak, ahol éppen a főszövegben megjelenik az utalás, megkönnyíti a folyamatos olvasást. (Nincs fárasztóbb, mint a jegyzetek miatt mindig hátra lapozni.) Az is hangsúlyt kap és elismerésre méltó – a szerző irántuk érzett tiszteletének jele –, hogy csak két „bibliofil”, Hoffman Edith és Rómer Flóris fényképe látható a tanulmánykötetben. Rómer, a nagy előd volt az MTA Könyvtára Kézirattárának első vezetője.

Az OSZK-ban ma 35 corvina kódex van, az ELTE Egyetemi Könyvtárában 14, az MTA KIK-ben kettő. Az egyik a Carbo-kódex (K 397), a másik Kyesser: Bellifortis színes tollrajzokat tartalmazó albuma (K 465). – Mikó a Ludovicus Carbo-féle pergamenkéziratot és a Leó pápa beszédeit tartalmazó kódexet (K 439) tárgyalja, bizonyítja, hogy ez utóbbi nem corvina (bár akár kötése, akár írásképe alapján éppenséggel lehetne). E kettőt a Tudós Társaság Könyvtárát alapító Teleki József adományozta 1841-ben az Akadémiának.

Dicséretes, hogy Mikó Árpád kötetbe rendezve együtt könnyebben hozzáférhetővé tette ezeket a tanulmányait. Így a sokszor összefüggő témák szerinti válogatás végül monográfiává állt össze. A szerző nemcsak tág művészettörténeti ismereteit kamatoztatja tanulmányaiban, hanem filológiai elemzéseket is végez (vö. *Ekphraseis*), és jó érzékkel, értőn elemez kötetstörténeti kérdéseket is. Éppen a kötésekben válogat többféle állapotot, levonatokat, archív és új fotókat, részleteket. De kódexlapból is mutat restaurálás előtti állapotot. Ez arra is jó, hogy – ha erre lehetőség nyílik – ne a tárgy jelenlegi állapotából induljunk ki. Ez az elemzést is befolyásolhatja, de historiográfiai tétje is van.

Könyvét a szerző hosszabb ideje gyengélkedő feleségének, Anikónak dedikálta.

ROZSONDAI MARIANNE

Ényészetnek örvényéből ki ragadtam, Jankovich Miklós és kora, szerk. Csörsz Rumen István, Budapest, Reciti, 2023 (Reciti konferenciakötetek, 21). 266 p.

Jankovich Miklós (1772–1846) korának sokoldalú alakja volt: a tisztviselői munka mellett jelentős könyv- és régiségyűjtőként is működött, történeti kutatásokat, forrásfeltárást végzett, cikkeket és könyveket publikált, részt vett a Magyar Tudós Társaság, illetve a Pesti Magyar Színház megalapításában, az utókor mégsem őrizte meg az alakját az emlékezetében. Az alább ismertetendő kötet

előszavában a szerkesztő, Csörsz Rumen István is hangsúlyozza, hogy habár 2022-ben a szűkebb tudományos élet megemlékezett Jankovich születésének 250. évfordulójáról, ez az esemény visszhangtalan maradt, holott értékelnünk kellene azok teljesítményét, akik megőrzik a múlt relikviáit az enyészettől. A kiadványban szereplő tanulmányok alkotóinak nem titkolt célja, hogy az alig ismert Jankovich-életmű további vizsgálatára ösztönözzenek, amihez kiindulóponto(ka)t szeretnének biztosítani. Mikó Árpád bevezetője a Jankovich-gyűjtemények sorsát tekinti át, s felhívja a figyelmet a jövőben elvégzendő feladatok jelentőségére.

A kiadvány első nagyobb egységében két tanulmány mutatja be a kortárs gyűjtők tevékenységét. Tüskés Gábor a Viczay (I.) és (II.) Mihály által megalapozott műgyűjtemény és könyvtár történetét ismerteti. A tudományok és a művészetek iránt érdeklődő család egyre bővülő kapcsolati hálót épített ki, s a fiú például Jankovich Miklóssal is többször cserélt műtárgyakat. A szerző ifj. Viczay Mihályt a francia és angol szellemiséghez húzó, liberális, de a magyar nemzeti törekvésekkel alig azonosuló mágnások körében helyezi el, s a gróf tevékenységét a kedvtelésből végzett műgyűjtéstől a múzeumok létrehozásáig vezető út egyik fontos állomásaként értékeli. Szebehleczy Borbála egy felvilágosult tudós, Georgios Zaviras – „a magyarországi első görög diaszpóra szellemi vezéralakja” – (67.) gazdag könyvtárának sorsát tárja fel, s beszámol a gyűjtemény szétszóródott darabjainak azonosításáról is. Zaviras kereskedőként sokfelé járt Európában, számos felvilágosodás kori művet be tudott szerezni, azonban e tevékenységének végzésében közösségi érdekek is mozgatták őt. A könyvektől ugyanis azt remélte, hogy azok segítségével a török fennhatóság alatt élő görögök ismereteit is gyarapítani tudja.

A kötet második blokkja öt, Jankovich Miklós életét és munkásságát tárgyaló közleményt fog egybe. Zsupán Edina egy itáliai humanista, Angelo Decembrio egyik művének Jankovich által történt kiadása kapcsán értekezik arról, hogy a magyar tudóst a könyvgyűjteményének összeállításakor saját filológusi érdeklődése is vezérelte. A szerző a kódexgyűjtés kapcsán „az összeurópai tudós hagyomány és közösség” (87.) soraiba vágyó személyként aposztrofálja Jankovichot, aki ténykedésével a nemzeti kultúra gazdagítását és felemelését célozta meg. Zsoldos Endre írása azt elemzi, milyen választ adott Jankovich Miklós Schwartner Márton azon kérdésére, mikor születhetett meg az első magyar kalendárium. A tanulmányból azt is megtudhatjuk, hogy Jankovich hírlapi cikkében több olyan tévedés is található, amelyek még ma is igazsággként terjednek.

Kegyess Erika arra a kevésbé ismert tényre hívja fel a figyelmet, hogy Jankovich Miklós (aki egyébként több nyelven beszélt) nyelvtudós is volt, aki megpróbálta feltárni a magyar nyelv, illetve szavak eredetét, noha inkább nyelvpolitikai, mint etimológiai munkát végzett. A szerző Jankovich e téren folytatott tevékenységének hátterét a nyelvi és a nemzeti fejlődés egybekapcsolódásában látja, a tudóst pedig a nyelvtörténeti tudományos kutatások előfutáraként ábrázolja. Hevesi Andrea a Jankovich-gyűjteményből a szegedi Somogyi-könyvtárba került köteteket mutatja be, különböző szempontok (a megjelenés éve, a művek nyelve, illetve tartalma stb.) szerint vizsgálva a műveket. A tanulmány végén megtalálhatjuk a kiadványok ábécérendbe szedett listáját is, possessori bejegyzésekkel. Csörsz Rumen István írása hangsúlyozza Jankovich Miklós gazdag műveltségelményét, értékőrző beállítottságát, a közösségért érzett felelősségét. A szerző a Jankovich által összeállított, de kéziratban maradt *Nemzeti Dalok Gyűjteménye* kapcsán értekezik arról, hogy ezen összeállítás nélkül alig tudnánk valamit a régebbi magyar költészeletről.

A fentebb bemutatott kötet talán rávilágíthat arra, hogy Jankovich Miklós méltatlanul elfeledett alakja a magyarországi rendiség utolsó évtizedeinek, és hogy a korszak történetében betöltött szerepe jóval jelentősebb és fajsúlyosabb lehetett annál, mint amit feltételezhetnénk. Habár a szűkebb tudományos élet főként régiség- és könyvgyűjtőként tartja őt számon, több szakterület számára is hasznos lehet ennek az életműnek a vizsgálata. (Ezt bizonyíthatja az a tény is, hogy a kiadvány szerzői között jó néhány tudományág képviselői vannak jelen.) Jankovich esetében nemcsak a tárgyi örökség (azaz az összegyűjtött könyvek, műtárgyak, iratok sokasága) tartható kiemelkedőnek, hanem azt a szellemiséget is szinte páratlanul mondhatjuk, amely őt arra a felismerésre vezette,

hogy minél több értéket kell megmentenie a pusztulástól. A kötetből egy sokoldalú, tevékeny, előrelátó férfi portréja rajzolódik ki, akinek a tevékenysége mellett a kapcsolati hálóját is érdemes lenne alaposabban feltérképezni.

A Jankovich Miklós-i életút és oeuvre arra is kiváló példa lehet, hogy a második vonalra szorított aktorok munkásságának kutatása is rendkívül értékes hozadékokkal szolgálhat, hiszen gyakran ők is jelentősen befolyásolhatták szűkebb vagy tágabb környezetük, sőt, akár a nemzet történetét is. A kiadványban olvasható tanulmányok a gazdag életmű megismertetésén túl adalékokkal szolgálhatnak annak felderítéséhez is, milyen szellemi irányvonalak, illetve cselekvési lehetőségek érvényesülhettek a 18. század végének és a 19. század elejének Magyarországon. Noha Jankovich pályáivá és munkássága csak egy a számtalan korabeli emberi sors közül, az elképzeléseivel valószínűleg nem állt egyedül a kortársak között. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük, hogy a gyakran szintén méltatlanul elfeledett pályatársai, levelezőpartnerei, barátai közül többen is hasonlóan értékes – még ha az ő érdemeihez nem feltétlenül mérhető – szolgálatot tettek a hazának és a tudományos életnek. A Reciti Kiadó jóvoltából megjelent kiadvány remélhetőleg nemcsak Jankovich Miklós, hanem más személyek munkásságának is a további kutatására fogja biztatni a szakembereket, és újabb magvas tudományos ismeretekkel gyarapodhat az érdeklődő.

BODNÁR KRISZTIÁN

Elena Gatti, *Francesco Zambrini tra filologia e bibliografia*, [Dueville], Ronzani Editore, 2023 (Storia e cultura del libro. Historica, 5) 238, [2] p.

Francesco Zambrini nem tartozik a Magyarországon leggyakrabban emlegetett olaszok közé, a *food-fashion-Ferrari* háromszögben tevékenykedők mellett sem a filológusok, sem a bibliográfusok nem örvendenek széles ismertségnek. Zambrini neve pedig a szűkebb szakmai berkekben sem sokszor fordul elő, az Arcanum Digitális Tudománytár szöveghalmazában csak hétszer találjuk meg, igaz, a legkorábbi találat szerint híre már életében eljutott Magyarországra. Így adja magát a kérdés, hogy a róla írt monográfia milyen tanulsággal szolgálhat a hazai könyves közösségnek, miért is ismertetem. Erre az őszinte válasz, hogy azért, mert Edoardo Barbieri, a *Könyvszemle* nemzetközi tudományos tanácsadó testületének tagja felajánlotta a kiadványból egy példányt az Országos Széchényi Könyvtár részére. Ugyanakkor Zambrini életműve, különösen a 13–14. századi itáliai népnyelvű művek legkorábbi kiadásairól összeállított bibliográfiája figyelemre méltó lehet a korai olasz nyelv és irodalom tanulmányozása, az olasz egység kultúr- és nyelvpolitikájának vizsgálata, a 19. századi könyves kutatások tudománytörténeti elemzése és nemzetközi összehasonlítása során is, ezért remélem, hogy jelen ismertetés több lesz pusztán tiszteletkörnél. Az említett bibliográfia, amely az ismertetett könyv fókuszában áll, utolsó, ötödik kiadása: ZAMBRINI, Francesco, *Le opere volgari a stampa dei secoli XIII e XIV*, Bologna, Zanichelli, 1884 (a továbbiakban: *Le opere*). Magyarországon az 1878-as, negyedik kiadás érhető csak el a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központjában (jelzete: 401.294), de a Google Books felületén az utolsó kiadás (tévesen ennek a címlapján is „quarta edizione” szerepel) szabadon hozzáférhető.

Francesco Zambrini (1810–1887) a 'Risorgimento', az olasz ország- és nemzetegyesítés idején alkotott, amikor nemcsak forradalmárok és politikusok, hanem irodalmárok és nyelvészek is a csatasorba álltak, hogy megteremtsék Olaszország egységét. Utóbbiakra hárult ugyanis a nyelvileg széttagolt Appennini-félsziget koinéjának megteremtése, amelyre több konkurens megoldás is született. A közös nyelv igénye 1860-ban bizottságot hívott életre a régi népnyelvű szövegek gondozására és kiadására (*Commissione per i testi di lingua*), melynek első elnökévé az ekkor már ismert filológus, Francesco Zambrini jelölték. A politikailag is erősen támogatott, a nyelvi kérdésben purista